

Anna Babicka-Wirkus (2019): *Kultury oporu w szkole. Działania – motywacje – przestrzeń.*

Warszawa: Wolters Kluwer, ss. 305

Książka Anny Babickiej-Wirkus pt. *Kultury oporu w szkole. Działania – motywacje – przestrzeń* stanowi ogląd szkoły z perspektywy pedagogiki krytycznej. Szkoła jawi się w niej jako miejsce przenikania kultury dominującej i kultury oporu, między którymi toczy się nieustanna gra, czasem walka na różnych polach: definiowania norm, symboli i znaczeń oraz różnych wymiarach ich funkcjonowania: przestrzennym, interpersonalnym i administracyjnym (s. 4). Jak zauważa Autorka, podjęcie się opracowania i analizy kultur(y) oporu w szkole nabiera takiego samego znaczenia, jak te same działania w stosunku do kultury dominującej i dla badacza powinno mieć to znaczenie równoważne. Kultury dominująca i oporu stanowią awers i rewers, bowiem istnieją łącznie, dopełniając się, jak dwie strony medalu. Porównanie do awersu i rewersu jest tym bardziej zasadne, gdy dany przedmiot jest dostępny z obu jego stron czy też powierzchni.

Nie ma awersu bez rewersu. Tym bardziej zaskakujące wydaje się istnienie bogatej literatury zarówno naukowej, jak i popularnonaukowej na temat „oficjalnego życia szkoły”, zaś „druga strona” tegoż życia tworzona przez kulturę(y) oporu wydaje się pozostawiona na marginesie zainteresowań badaczy. Jak słusznie zauważa Autorka omawianej książki, „brak dogłębnej analizy tego zagadnienia, przekłada się na jego pomijanie lub pobieżne traktowanie w procesie kształcenia studentów kierunków pedagogicznych i nauczycielskich” (s. 4). Zaniedbanie to wywołuje całe spektrum niepożądanych skutków. Niepełna wiedza przyszłych nauczycieli/pedagogów, dyrektorów, sprawia, że nie są w stanie realnie ocenić życia szkoły i adekwatnie reagować. Szybko zdają sobie sprawę ze swojej ‘niemocy’, której nie umieją jednak z niczym powiązać. Nie mają świadomości istnienia rewersu. Nauczono ich, że szkoła jest płaska, niemal jak „Ziemia” w Średniowieczu. Nie widzą szkoły w jej przestrzennym wymiarze, wierząc, że płaski obraz jest tym prawdziwym i jedynym wymiarem, po którym należy się poruszać. Inne poglądy odrzucają – bo tak łatwiej. Jest to jednak życie w świecie iluzji, które w niczym nie przypomina rzeczywistości.

Książka autorstwa Babickiej-Wirkus jest jak okulary 3D, pozwalające zobaczyć szkołę w jej przestrzennym, wieloaspektowym i prawdziwym obrazie. Babicka-Wirkus przypomina podejście Josepha Blase'a (1991), w którym szkoły postrzegane są jako „złożone, nieprzewidywalne organizacje społeczne, które są niezwykle podatne na wiele potężnych zewnętrznych i wewnętrznych sił”, których rozpoznanie i ogląd ma kluczowe znaczenie dla praktyków związanych z tą instytucją.

Opór rozumiany potocznie wyłącznie pejoratywnie, jako coś, co musi być „zduszone w zarodku”, narusza bowiem przyjęte i zaakceptowane struktury, zostaje przez Autorkę oswojony i odczarowany. Bez niezgody nie ma postępu i to nie tylko w nauce – w makroświatach, ale także w mikroświecie szkoły jako jednostki zmiany. Dlatego ukazanie oporu przez pryzmat założeń Henry'ego A. Girouxa (2003), jako fenomenu wielowarstwowego, który nie tylko przybiera różnorodne i kompleksowe formy, ale przejawia się odmiennie w różnych kontekstach, ma dla całości pracy znaczenie fundamentalne i stanowi przyczynek do zmiany myślenia o szkole i jej wewnętrznej transformacji.

Znaczenie oporu jest wysoce eksponowane w procesach zmiany szkoły, zwłaszcza w koncepcji szkoły jako uczącej się organizacji, której zmiana ogniskuje się w procesie przekształcania kultury szkoły czy też rekulturacji w terminologii Michaela Fullana. Inni autorzy określają to mianem kształtowania kultury szkoły, jak czyni to choćby Terrence Deal i Kent Peterson (2016), Leslie Kaplan i William Owings, jednakże można zauważyć również inne sformułowania jak „przeprogramowanie” kultury szkoły lub jej „naładowanie” upowszechniane przez Steve'a Gruenerta i Todda Whitakera (2015, 2017). Wszystkie one zwracają uwagę na kategorię zmiany – bardzo pojemną kategorię, która we wskazanych ujęciach badaczy jest łączona z pokonywaniem oporu – rozumianym jako wyzwalanie potencjału szkoły i rozwojem szkoły. Mało tego, doświadczany w szkole opór i umiejętność wykorzystania go jako etapu uczenia się ma kluczowe znaczenie w opisywanym przez Fullana procesie rekulturacji szkoły. Tak odczytuję ideę przewodnią książki, która dobitnie wybrzmiała w zakończeniu. W efekcie książka inspiruje do poszukiwań, kreśli nowe pola badawcze i uczy na ważne kwestie.

Bez wątplenia, opracowanie otwiera przed polskimi badaczami nowe pola oglądu fenomenu kultury szkoły, przez pryzmat oporu – zupełnie nowej perspektywy poznawania procesów wewnątrzszkolnych przejawiających się na różnych poziomach funkcjonowania szkoły. Zjawiska te, jak i szerzej kultury szkoły, w naszej rodzimej rzeczywistości naukowej, stanowią w dalszym ciągu obszar pionierskich analiz i dociekań badawczych podejmowanych przez niewielki zespół badaczy. Wskazuje na to znikoma ilość publikacji w porównaniu do innych krajów – choćby anglosaskich. To również obszar stłumiony w debatach na temat

szkolnictwa. Nie wybrzmiał jeszcze na tyle ostro, by mógł inspirować rzesze badaczy. W efekcie pozostaje domeną zainteresowania nielicznych, choć wybitnych naukowców w naszym kraju. Jednym ze sposobów rozwiązania tego problemu jest analizowanie, badanie, mówienie i pisanie o kulturze szkoły.

Swym jasnym przekazem książka uczyła na rangę procesów zachodzących w szkole, można nawet powiedzieć, że uczy ich „czytania” na różne sposoby. Eksponuje zaniedbany przez polskich badaczy potencjał kultur(y) oporu w różnych jego wymiarach i poziomach: uczniów, nauczycieli i rodziców. Jak podaje Autorka kultura oporu jest to struktura działań wynikających z poglądów, postaw i relacji bazujących na niezgodzie wobec dominującego porządku. Jest antystrukturą wyłaniającą się z opozycji do dominującej struktury szkoły, czyli obowiązującego porządku aksjo-normatywnego, wyznaczającego specyficzny układ relacji między poszczególnymi jej elementami (s. 8).

Wgląd w kulturę szkoły przez pryzmat oporu wyłania w strukturze książki rozdziały ujmujące horyzontalnie kultury oporu podmiotów szkolnego życia wyznaczonych pozycją w hierarchii skali dopuszczających się aktów sprzeciwu: uczniów, nauczycieli i rodziców – to bardzo klarowny i trafny zabieg, który w ramach rozdziałów pozwala na zagłębienie się w meandry funkcjonowania danej grupy i znaczenia przejawianego oporu na rzecz rozwoju i możliwej poprawy pracy szkoły.

Ostatni rozdział – z założenia i przyjętej tu kluczowej kategorii, jaką jest przestrzeń przejawiania się oporu – stanowi spoiwo, które łączy w sobie wszystkie wcześniej omówione wątki. Uwzględniając perspektywę temporalną, Autorka tworzy tu bardzo ciekawy, czasoprzestrzenny wymiar zjawiska – jak podaje – aktywnej niezgody, by w ten sposób wydobyć szczeliny i zakamarki zagnieżdżenia się kultury oporu w szkole.

Z pełnym przekonaniem o walorach poznawczych książki, zachęcam wszystkich do jej przeczytania. Jednym pozwoli „otworzyć oczy” na niewidoczne wcześniej obszary problemowe i wyprowadzić szkołę z Matrixa – systemu kontroli mas, utrzymujących ludzi w niewiedzy – jak uznanie kultury dominującej w szkole bez kultury oporu. Innym pozwoli wejrzeć głębiej pod powierzchnię, którą przeczuwali, że istnieje, jednak z różnych powodów (w tym własnej wygody) nie dotykali, bowiem sami nie wiedzieli, czego mogą się spodziewać i czy będą umieli żyć z tym, co odnajdą. Jeszcze innym książka usystematyzuje to, co już w pewnym stopniu wiedzieli; coś odkryje, coś potwierdzi. Myślę, że będą i tacy, którzy z zadowoleniem znajdą treści od dawna przez siebie poszukiwane i oczekiwane. Myślę o tych, którzy współtworzą kulturę oporu w swoich szkołach.

Bibliografia

- Blasé J. (1991). *The Politics of Life in Schools*. London: Sage Publications.
- Giroux H.A. (2003). Public Pedagogy and the Politics of Resistance. *Educational Philosophy and Theory*, 35 (1).
- Deal T.E., Peterson K. (2016). *Shaping school culture*. San Francisco: Jossey Bass.
- Gruenert S., Whitaker T. (2015). *School Culture Rewired: How to Define, Assess, and Transform It*. Alexandria, Virginia: ASCD.
- Gruenert S., Whitaker T. (2017). *School Culture Recharged: Strategies to Energize Your Staff and Culture*. Alexandria, Virginia: ASCD

Inetta Nowosad
Uniwersytet Zielonogórski
ORCID: 0000-0002-3739-7844